

Др Дејан Матић, ванредни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0001-8190-0745

Прегледни научни рад
УДК: 321.7
342.565.2
DOI: 10.46793/7623-143-0.169M

УТИЦАЈ ПОПУЛИСТА НА УСТАВНЕ ДЕМОКРАТИЈЕ*

Резиме

У раду се разматра утицај популиста на конституционалне демократије, уставни систем и положај уставног судства. Бројне државе у Европи, попут Турске, Мађарске, Пољске и Бугарске, суочавају се са изазовима које доноси успон популистичких покрета. Њихов утицај на уставну демократију може бити дубоко проблематичан будући да појмовно одређење популизма у ситуацији стабилног функционисања политичког система неизбежно доводи до закључка да он представља својеврсну аномалију. Популистичке стратегије често укључују нападе на медије и цивилно друштво, што додатно слаби демократске институције и процедуре. Овај рад представља покушај да се пружи преглед политичке ситуације и да се истакну потенцијалне последице по будућност демократије у овим земљама.

Кључне речи: популизам, устав, уставни суд, демократија, конституционализам.

У актуелном друштвеном тренутку, популизам је постао један од најзначајнијих феномена који обликује демократије широм света. У Европи, земље као што су Турска, Бугарска, Мађарска и Пољска суочавају се са изазовима које доноси успон популистичких покрета. Ови покрети, често вођени харизматичним лидерима, настоје да придобију подршку широких маса кроз једноставне поруке и обећања о радикалним променама. Међутим, њихов утицај на уставну демократију може бити дубоко проблематичан. У Турској, председник Реџеп Тајип Ердоган и његова Партија правде и развоја (АКП) користе популистичку реторику како би консолидовали власт и ослабили независне институције. Промене у уставу, које су уведене кроз референдуме,

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2024. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

омогућиле су Ердогану да значајно прошири своја овлашћења, што је довело до ерозије демократских принципа и слобода. Слично томе, у Бугарској, популистички лидери користе националистичку реторику и антиелитистичке поруке како би придобили подршку бирача. Ова стратегија често укључује нападе на медије и цивилно друштво, што додатно слаби демократске институције и процедуре. Упркос томе, популисти успевају да задрже подршку кроз обећања о борби против корупције и економским реформама. Мађарска и Пољска су такође сведоци успона популистичких влада које настоје да централизују власт и ослабе независне институције. У Мађарској, премијер Виктор Орбан и његова странка Фидес користе популистичку реторику како би оправдали промене у уставу и законима које им омогућавају да контролишу медије и судство. У Пољској, владајућа странка Право и правда (*PiS*) спроводи сличне мере, што доводи до сукоба са Европском унијом и критика због нарушавања владавине права. Овај чланак има за циљ да истражи како популистички покрети у овим земљама утичу на уставну демократију. Анализираће се политичке стратегије које користе популисти, законодавне промене које су уведене, као и реакције јавности и међународне заједнице. Кроз ову анализу, биће учињен покушај да се пружи један свеобухватан преглед политичке ситуације и да се истакну потенцијалне последице по будућност демократије у овим земљама.

Стварање популистичког режима може да, по природи ствари, захтева стварање потпуно новог устава, *de jure* или, у најмању руку, барем *de facto*. Од изузетне важности је и питање да ли се покушаји успостављања контроле над највишим судовима од стране егzekутиве одвијају путем доношења амандмана односно, у појединим случајевима и кроз законодавни поступак, или они пак претходе, односно, чак можда представљају саставни и неодвојиви део покушаја израде новог устава. Наравно, истини за вољу, нови уставни се могу стварати из многобројних и различитих разлога, при чему смањење овлашћења судова не мора нужно да представља доминантну мотивацију датих уставотвораца, условно говорећи, наравно. Но, веома често, као у случају Турске, Мађарске у почетку, а такође и Пољске, најпожељнија средства за, условно речено, решавање антагонизма и анимозитета усмереног према највишим судовима у датим државама, представљали су уставни амандмани, као и, када и где је то било могуће, обични закони.¹

У Турској, напори из 2010. године да се промени чланство, надлежност и правила гласања у Уставном суду уследили су након негативне одлуке Суда из 2007. године у вези са валидношћу такозваних амандмана на мараме. Али исти суд је касније, 2008. године, гласао против распуштања владајуће АКП (Партије правде и развоја). Амандмани из 2010. године су се пре односили на доношење новог, плебисцитарног председничког устава који је могао да

¹ Видети Arato, A., *Populism, Constitutional Courts, and Civil Society*, In C. Landfried (Ed.), *Judicial Power: How Constitutional Courts Affect Political Transformations*, 2019, стр. 319.

блокира стари суд у погледу клаузула о вечности наслеђеног устава². Да је ово тумачење било исправно, потврђено је увођењем председничке владе, прво *de facto*, а потом и *de jure* 2017. године, поново плебисцитарно потврђеним амандманима. Ваља напоменути на овом месту да је Уставни суд Турске основан Уставом из 1961. Године, након државног удара који се догодио годину дана раније. Сходно томе, његова основна мисија је била да заштити устав од мајоризације, што се заузврат сматрало једним од оправдања државног удара. Дизајниран је да буде механизам кочница и равнотеже против ранијих искустава, што је заправо било у директној супротности са концептом плуралистичке демократије. Заштита секуларизма путем закона претходи оснивању Уставног суда. Принцип „секуларне државе“ ушао је у устав 1937. године као једна од основних карактеристика државе. Прво му је судска пракса дала статус непроменљивости, проглашавајући га основним принципом републичког облика власти, који је и сам по Уставу из 1961. године био непроменљив. Са Уставом из 1982. сам принцип секуларизма постао је отворено непроменљив. Штавише, исламска пропаганда је била забрањена турским Кривичним законом у чл. 163 (из 1926. године). Међутим, суд је свој став о распуштању исламско оријентисаних политичких партија уобличио као доследан показатељ своје правне политике. Ова заштитна функција подразумевала је очување унитарне државе и секуларизма, будући да су оба концепта сматрана основним принципима државе и у том процесу, поступци суда су такође сасвим јасно указивали да се без проблема могу повући недвосмислене паралеле са милитантном демократијом. Наиме, између 1961. и 2007. године, седам различитих председника је ступило на дужност, а ипак је, упркос томе, суд задржао доследан став према распуштању политичких партија. Оваква доследност у поступању је остала непромењена упркос разним уставним променама, укључујући ту и Устав из 1982. Године, који је у извесној мери био супротан Уставу из 1961. године, нарочито по свом нелибералном карактеру, посебно у његовим раним годинама. На доследност коју је суд показао у својој судској пракси у вези са распуштањем партија утицала је процедура именовања његових чланова и улога коју су имали председници који су вршили таква именовања. У ствари, све чланове Уставног суда именovali су председници у складу са Уставом из 1982. године, док нису ратификовани Уставни амандмани из 2010. године. У овом временском периоду, председничке улоге су морале да буду у складу са границама које је поставио систем парламентарне власти, а њихов мандат је даље ограничен уставом на један мандат. Као резултат тога, председници који су постављали именовања углавном су били изван активне политике која је у суштини генерисала именоване у Уставном суду који обично нису имали политичке склоности изван онога што се сматрало основним принципима републике.

² Видети Arato, A., *Democratic Constitution - Making and Unfreezing the Turkish Process*, *Philosophy & Social Criticism*, Vol. 36, Nos. 3-4/2010, стр. 4.

Сходно томе, то би имплицирало да се одлуке Уставног суда не могу замислити као потпуно либералне или нелибералне до 2010. године. Заправо, донекле супротстављени закључци које је суд донео у више предмета, у релативно кратком времену, указује на то да није била присутна идеолошка конзистентност, наравно, изузев у питањима о којима је било речи. Уопштено говорећи, једини политички став судија Уставног суда који би се могао истакнути може се наћи једино у одлукама заснованим на поменутиим принципима секуларизма и унитарне државе. Иако су председници, који су припадали различитим политичким традицијама, вршили различита именовања у суду, ваља истаћи да је Уставни суд стекао одређени институционални идентитет. Па тако, нарочито у случајевима у вези са распуштањем странака, не само да се судска пракса није променила, већ је суд у институционалном саопштењу за јавност отворено критиковао уставни амандман који је имао за циљ да отежа распуштање партија, тврдећи да би такав амандман довео до републике без заштите.³ Упоредо са својим идеолошким ставом о коме је управо говорено, суд је изазвао много критика, како либералних, тако и конзервативних делова турског друштва, на основу тога што су одлуке суда о верским слободама и распуштању партија заправо ставиле демократију у Турској под надзор. Дакле, Уставни суд се није појавио као популарна институција, већ је преузео улогу посредника у политичким играма, посебно када је реч о одлукама које се односе на председничке изборе и забрану ношења марама.⁴ Овај спорни период окончан је уставним амандманима из 2010. године и драматичном променом институционалног идентитета суда услед нових именовања у суду. Пакет амандмана довео је до повећања броја чланова Уставног суда, при чему су неке од именованих одредили председник и парламент, у којем је доминирала владајућа странка. Тако је раније наведена улога Уставног суда трансформисана у нову, овога пута, популистичку улогу.⁵ Није тешко тврдити да је ова нова улога сада очигледно нелибералног карактера, за разлику од генерално амбивалентне природе суда у прошлости, са изузетком његовог става о секуларизму и унитарној држави. Овај нови карактер суда постао је наглашено очигледан након хапшења двојице судија датог органа, након неуспелог покушаја државног удара 2016. године. Са проглашењем ванредног стања, Партије правде и развоја почела је да влада ванредним декретима који имају снагу закона, чиме је у потпуности успела да заобиђе парламент. Директно кршећи устав, ове ванредне уредбе су регулисале

³ Видети Ergül, O., *Yeni Kurumsalci Yaklaşımla Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi*, Ankara: Adalet Press, 2007, стр. 306, као и Arslan, Z., *Anayasa Teorisi*, Ankara: Seçkin Press, 2005, стр. 238.

⁴ Видети Oder, B. E., *Populism and the Turkish Constitutional Court: the Game Broker, the Populist and the Popular*, VerfBlog, 2017. Доступно на: <https://verfassungsblog.de/populism-and-the-turkish-constitutional-court-the-game-broker-the-populist-and-the-popular/>

⁵ Видети *исто*.

и питања која нису у вези са ванредним стањем, што није ни мало узнемирило Уставни суд, који је, без имало двоумљења, одбио да преиспита ове уредбе (Е. 2016/166, К. 2016/159, 12. октобар 2016)⁶, што је представљало сасвим јасан и недвосмислен отклон од његове раније праксе. Наиме, иако се у прошлости суочио са оптужбама да је био нелибералан или етатистички, суд је 1991. Године одлучио да се прогласи надлежним да делимично преиспитује и укида хитне уредбе, а на основу супрематије устава и владавине права (Е. 1990/25, К. 1991/1, 10. јануар 1991.)⁷. Наведена измена судске праксе Уставног суда пренета је и на друге одлуке. Најочигледнији примери који илуструју ову промену су права жена и права детета. Суд је укинуо члан турског кривичног закона који се тицао спречавања полигамије и склапања службених (грађанских) бракова. Наиме, наведени члан је захтевао званичан венчани лист пре склапања верског брака, чиме је полигамна пракса путем верских бракова била практично немогућа (Е. 2014/36, К. 2015/51, 27. мај 2015).⁸ Суд је, такође, укинуо члан Кривичног законика Турске који кажњава сексуално злостављање деце (Е. 2015/26, К. 2015/100, 12. новембар 2015).⁹ Члан у питању, члан 103/2 Кривичног законика Турске прописује да „у случају вршења сексуалног злостављања стављањем органа или инструмента у тело, учинилац се кажњава казном затвора од најмање шеснаест година“. Суд је утврдио да је за наведено кривично дело казна затвора од најмање шеснаест година несразмерна. Према оцени суда, наведеним чланом се „елиминише могућност одређивања казне или остваривања ресторативне правде на основу специфичности сваког конкретног случаја, као што је то случај када је дело учињено према жртвама различитих старосних група или када је извршилац такође малолетна особа, или када однос у питању прерасте у брак, када жртва постане пунолетна након дела (тј. Злочина).“ Имајући у виду историјски друштвено-политичког развоја Турске, не може бити ни мало сумње да се наведена држава може посматрати као сасвим очигледан и непорецив пример нелибералне модернизације.

Када је реч о Мађарској, израда новог, ауторитарнијег устава, имала је изузетан општедруштвени значај и представљала је огроман политички улог. Наиме, док је Уставни суд покушавао да поврати део своју улогу некадашњег чувара такозваног Устава Округлог стола под владом ФИДЕС-а из 2010. године, прогласивши неколико политички мотивисаних закона неуставним (ово се посебно односило на закон којим се успоставља ретроактивно опорезивање пензија јавних функционера који се, сасвим погодном, односио искључиво на лица у влади пре доласка ФИДЕС-а на власт 2010. године

⁶ Видети више о овоме на [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-ad\(2016\)037-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-ad(2016)037-e)

⁷ Видети *исто*.

⁸ *Исто*.

⁹ *Исто*.

(*Decision 37/2011*)¹⁰, ФИДЕС је користио, како амандманску структуру старог устава, тако и своју квалификовану већину освојену на изборима, да превентивно дисциплинује Суд путем именовања великог броја судија сличног политичког уверења, ограничења надлежности и променом структуре именовања. Ова измењена структура је потом претворена у Основни закон из 2011. године, односно, нови уставни акт. Када ни овај потез није дао жељени резултат, коришћени су даљи амандмани како би се суштински неуставни закони, па чак и квазиуставне „прелазне“ одредбе, пребацили у главни текст уставног акта у питању. Оваква уставна активност је у потпуности трансформисала политички и правни систем у целини и уклонила било какву уставну контролу политичке моћи владе и ставила практично сва власт у руке садашње владајуће странке и то у догледној будућности. Према новом уставном поретку, највећи ударац је претрпело правосуђе. Уставни суд, који је некада имао одговорност да оцени уставност готово свих закона, спречен је да то чини на три начина. Прво, влада је проширила број судија у клупи и попунила нова места сопственим политичким савезницима. Након тога, влада је ограничила надлежност суда тако да више не може да разматра било који закон који има утицај на буџет, попут закона који се односе на порезе и програме штедње, изузев у случајевима када закон у питању крши одређена тачно наведена наведена права. Коначно, влада је променила правила која се тичу могућности приступа суду тако да више није могло релативно лако да се апстрактно преиспитује усклађеност закона са уставом. Штавише, појединци више нису могли да оспоравају уставност закона без претходног проласка кроз дуготрајан процес на редовним судовима. Стари Уставни суд, који је служио као главна контрола власти у једнодомном парламентарном систему, сада је функционално био потпуно немоћан. Сличну судбину доживело је и обично правосуђе. Влада је смањила старосну границу за пензионисање судија са 70 на 62 године, дајући судијама само неколико месеци да се прилагоде новим околностима. Више од 200 судија било је принуђено да се повуче из судских клупа, укључујући већину председника судова који додељују предмете и управљају свакодневним радом судова. Нови закон о правосуђу захтевао је да председник Врховног суда има најмање пет година радног искуства у мађарском правосуђу. Тадашњи председник Врховног суда био је дисквалификован, будући да му се није рачунало 17 година судијског искуства у Европском суду за људска права. Стога је и он морао да напусти функцију. Иако је Уставни суд Мађарске донео одлуку о наведеном закону, истичући да је нагло смањење старосне границе за пензионисање судија неуставно, будући да није дало времена судијама да се припреме за промену, као и јер је створило нејасан оквир у коме различите судије одлазе у пензију у различитим годинама

¹⁰ Доступно на адреси: <https://hunconcourt.hu/datasheet/?id=453149EE0E45FFA7C1257ADA0052B459>

(Decision 33/2012. (VII. 17.) AB határozat),¹¹ то није дало било какве ефекте. Ово из разлога јер је Суд сувише дуго чекао да донесе одлуку те је већина судија већ отпуштена, а одлука Суда није им пружила сигуран и недвосмислен начин да се врате на посао. Сходно томе, није било суштинске промене у вези са реорганизацијом правосуђа. Закон о правосуђу је створио нову Националну судску канцеларију са једном особом на челу која располаже овлашћењима да замени судије које одлазе у пензију и да именује будуће судије. Ова особа такође има овлашћење да премести било ког судију у други суд. У новом уставном систему промењен је и законски надзор избора. Ранија норма је прописивала да петочлана Изборна комисија буде политички разнолика и да се актуелна влада консултује са опозицијом пре предлагања кандидата. Али правила су промењена тако да сваки нови национални избор сада прати и нови избор изборних повереника. Као резултат тога, постојећи повереници су смењени са својих функција, а да им није дозвољено да заврше свој мандат, тако да се сада Изборна комисија састоји од пет чланова владајуће странке. Поред тога, сетом медијских закона створен је нови одбор за медије, у коме раде само лојалисти владајуће политичке партије, са председником кога именује премијер на деветогодишњи мандат. Овај одбор може да контролише све јавне и приватне медије да ли су у складу са стандардом политичке „равнотеже“ и, има моћ да суштински може да финансијски упропасти сваку новинску организацију великим новчаним казнама које може да изриче. Новим уставним поретком продужавају се мандати државном тужиоцу (9 година), шефу Државне ревизорске службе (12 година), шефу националне правосудне канцеларије (9 година), шефу одбора за медије (9 година), године), шефу савета за буџет (6 година) и другима. Свака од ових позиција попуњена је лојалистима владајуће политичке партије који ће моћи да спроводе јавне истраге, застрашују медије, подносе кривичне пријаве и настављају да именују судије дуго након што се садашњи мандат владе заврши. Штавише, осим ако нема квалификоване већине од две трећине гласова за замену ових нових носилаца функција, они могу остати на функцији све док се не постигне таква квалификована већина, што би могло продужити ове дуге мандате још више.

Након 1989. године, једна од најважнијих структурних реформи у Пољској била је управо консолидација правосуђа, као потпуно независне гране власти. Право на правично суђење је признато као једно од основних права појединца (иако није било изричитих уставних гаранција све до доношења Устава 1997. године). Судови су по закону имали гаранције које обезбеђују независност судија. Избори 2005. делимично су били засновани на предлозима дубоких промена у правосуђу. Изабрана власт је спровела измене у грађанскоправним поступцима које су требале да поједноставе и убрзају поступке у привредним предметима. Међутим, те позитивне покушаје пратио је опасан тренд да се

¹¹ Доступно на адреси: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A12H0033.AB&txtreferer=A1100162.TV>

независност судија подрива од стране политичара. Право и правда (*PiS*) је званично водила владину реформу правосудног система под паролом побољшања његовог квалитета и елиминације корумпираних чланова правосудне заједнице. Нажалост, управо је Влада била та која је и дала најопаснији пример покушаја поткопавања независности судија. Веома значајан пример у овом погледу представља пораст случајева директног мешања у независност пресуђивања од стране судова. Део правосудне заједнице је тврдио да је такво мешање постало значајно, по први пут од 1989. године. Главни задаци Уставног суда се састоје у преиспитивању усклађености пољског и међународног права са пољским Уставом, као и у решавању спорова између централних власти око надлежности. Од 1989. године, ова институција је играла значајну улогу у Пољској и показала се способном да изгради свој углед. Ово нарочито важи када је реч о годинама које су претходиле усвајању новог пољског устава из 1997. године, када су пресуде суда подстакле развој уставне културе у демократском систему. Пресуде су сачувале систем у коме су гране власти биле раздвојене, кроз одређивање граница законодавне власти, прерогатива извршне власти и њиховог међусобног односа, учвршћивање принципа независности судства, као и уставног статуса других субјеката. Као последица тога, неопходни елементи демократског правног система постали су боље дефинисани. Коалиција предвођена Правом и правдом (*PiS*), неколико пута је напала Уставни суд. У већини случајева ти напади се нису односили на било какве специфичне недостатке у пресудама суда. Главни циљ ових напада био је поткопавање репутације самог суда и тиме оправдање његове неактивности и тромости у стварању прописа. Ово је имало за циљ да укаже на суштински негативан утицај уставног суда на способност владе и Сејма да реформишу државу. Другом речима, извршна власт је настојала да изгради систем у коме власт већине не би била ограничена ни Уставом, а ни Уставним судом. Сходно томе, пољска влада је предузела опсежне мере које су нарушиле независност Уставног суда. Ојачала је утицај на Национални савет судства који бира судије. Разрешила је више од 150 (од 700) председника и потпредседника редовних судова. То је приморало скоро 40% судија Врховног суда да се пензионише. То је повећало укупан број судија Врховног суда, стварајући тако потребу за до 70 нових номинација. Извршна власт је основала ново дисциплинско веће, као и ванредни жалбени поступак пред Врховним судом, који има потенцијал да потчини независне судије. Може се сасвим оправдано закључити да је овакав развој догађаја и осмишљен да умањи независност правосуђа, што заузврат, сасвим неизбежно, доводи до фактичког укидања судова као бедема против гашења демократске конкуренције од стране популистичке партије на власти. Владавина права је свакако спорна у пољском случају, но заправо је реч о ерозији уставне демократије.¹²

¹² Видети Prendergast, D., *The judicial role in protecting democracy from populism*, German Law Journal 20, 2019, стр. 260.

Нужно је напоменути овом приликом да у пољском случају, нова влада раније наведене политичке партије, није имала већину која би јој омогућила да мења устав, као што је то био случај са ФИДЕС-ом 2010. године. У Пољској је напад на Суд био омогућен веома несрећним покушајем одлазеће либералне владе 2015. године, да према новом закону измени састав суда. То је подразумевало формално закониту, али легитимно упитну замену 5 судија, од којих би 3 мандата по претходној процедури истекла тек након нових избора. Као одговор, нова десничарска влада покушала је да блокира не само ових 5 именовања, већ и да именује 5 нових судија, као и да промени процес судског укидања закона повећањем потребне квалификоване двотрећинске већине на још строжију (13 од 15 гласова). Не улазећи претерано у компликовану политичку трку између владе и суда која је уследила, оправдано је закључити да је намера владајуће политичке опције на челу са Качињским била да уклони ограничење парламента да контролише и евентуално измени Устав Пољске из 1997. Године, у најмању руку, проблематичним актима и да установи такозвану 4. републику ослобођену наводне мрље ранијих преговора за округлим столом са комунистичким реформаторима.

Бугарски уставни суд и бугарско правосуђе снажно су се потврдили своју друштвену улогу и значајтоком транзиционог периода у последњој деценији прошлог века. У наведеном временском периоду, бугарски Уставни суд је успео да, условно речено, издвоји из политичке конкуренције најмање четири главне области: реституцију пољопривредног земљишта, реституцију градске имовине, судску независност, као и независност јавних електронских медија. Утицај Суда у овом периоду могао би се оценити као позитиван, но неизбежан споредни ефекат овог и оваквог утицаја довео је до више него скученог простора за суштинска политичка неслагања, након конституционализације датих питања. Од почетка овог века, Суд се претежно фокусирао на питање независности правосуђа, тумачећи овај принцип на начин који је у пракси спречавао могућност било какве веће реформе правосудног система. Ово је довело Суд у сукоб са политичким партијама: већина странака је била спремна на радикалније реформе правосуђа него што је Суд био спреман да дозволи. Конституционализација стриктне концепције немешања у правосудни систем додатно је смањила могућности за радикално различите идеје реформе правосуђа, која је постала једно од централних политичких питања у периоду 2001–2007. године у Бугарској. Поред тога, изузетно важно питање се односи и на легитимитет партија етничких мањина. Притисак Савета Европе и његових органа био је пресудан за легитимизацију Покрета за права и слободе (ДПС), који је, у највећем делу, политичка партија етничких мањина. Без постојања оваквих страних стандарда, ова легитимизација би била, у најмању руку, знатно тежа. Разлог за ово лежи у доминантној идеолошкој концепцији бугарског народа и нације, која искључује могућност постојања било каквих етничких мањина у Бугарској, а нарочито македонске националне мањине, коју наведена бугарска национална доктрина, напосто сматра Бугарима. Будући да се

огромна већина политичких актера у земљи држи ове националне доктрине и са њом је у потпуности сагласна, сасвим је јасно да је таквим етничким мањинама веома тешко, а понекад и сасвим немогуће да добију адекватну правну и политичку заштиту унутар бугарске државе. Па тако, Уставни суд је 2000. године, на пример, забранио политичку партију Македонаца (ОМО Илинден ПИРИН) на основу тога што, према њиховом мишљењу, она представља претњу по интегритет државе и нације (2006. године Европски суд за људска права је донео пресуду против Бугарске о овом питању). Овај случај у потпуности илуструје потенцијалне опасности суверенистичке доктрине народа. На крају крајева, појам „народ” представља ништа више до идеолошки конструкт, који без икакве сумње може бити, како искључив, тако и дискриминаторски. Овај и овакав конструкт, по природи ствари, не може бити толико плуралистички и инклузиван увек и у свим потенцијалним случајевима, а да би омогућио обухватање и признање за све мањинске групе. Дакле, сама употреба овог идеолошког конструкта увек носи опасност од маргинализације и угњетавања појединих група. Треба напоменути и да је, током бугарских протеста 2020. године, премијер Бојко Борисов најавио да ће подржати промену устава. Предлог који је изнела његова странка захтевао би сазивање Велике народне скупштине како би се расправљало о изменама. Међу њима је био и предлог да се у потпуности укине институција Велике народне скупштине, смање мандати судијама и тужиоцима, као и број изабраних представника у редовној Народној скупштини са 240 на 120. Ове предлоге су одбили, како демонстранти су на улицама, тако и председник Румен Радев, опозициона Бугарска социјалистичка партија и бројни други политички актери у Бугарској.

На крају, чини се сасвим оправдано закључити да успон популистичких покрета у Турској, Бугарској, Мађарској и Пољској представља значајан изазов за уставну демократију у овим земљама. Кроз анализу политичких стратегија, законодавних промена и реакција јавности, јасно је да популисти користе различите методе како би консолидовали власт и ослабили независне институције. Ове промене имају дубоке последице по демократске принципе и владавину права. У Турској, популистичка политика председника Ердогана довела је до значајних промена у уставу и концентрације власти у рукама извршне власти. Слично томе, у Бугарској, популистички лидери користе националистичку реторику како би придобили подршку бирача, често на рачун демократских институција. Мађарска и Пољска су сведоци сличних трендова, где популистичке владе настоје да централизују власт и ослабе независне институције, што доводи до сукоба са Европском унијом и критика због нарушавања владавине права. Иако популисти успевају да задрже подршку кроз обећања о борби против корупције и економским реформама, дугорочне последице њихове политике могу бити штетне по уставну демократију. Слабљење независних институција, напади на медије и цивилно друштво, као и

промене у законодавству које омогућавају концентрацију власти, представљају више него озбиљне претње по демократске принципе.

*Dejan Matić, Ph.D., Associate Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

THE INFLUENCE OF POPULISTS ON CONSTITUTIONAL DEMOCRACIES

Summary

The paper discusses the influence of populists on constitutional democracies, the constitutional system and the position of the constitutional judiciary. Numerous countries in Europe, such as Turkey, Hungary, Poland and Bulgaria, are facing challenges brought by the rise of populist movements. Their impact on constitutional democracy can be deeply problematic since the conceptual determination of populism in a situation of stable functioning of the political system inevitably leads to the conclusion that it represents a kind of anomaly. Populist strategies often include attacks on the media and civil society, further weakening democratic institutions and procedures. This paper is an attempt to provide an overview of the political situation and to highlight the potential consequences for the future of democracy in these countries.

Key words: *populism, constitution, constitutional court, democracy, constitutionalism.*

Литература

- Arato, A., *Populism, Constitutional Courts, and Civil Society*, In C. Landfried (Ed.), *Judicial Power: How Constitutional Courts Affect Political Transformations*, 2019.
- Arato, A., *Democratic Constitution - Making and Unfreezing the Turkish Process*, *Philosophy & Social Criticism*, Vol. 36, Nos. 3--4/2010.
- Arslan, Z., *Anayasa Teorisi*. Ankara: Seçkin Press, 2005.
- Decision 33/2012. (VII. 17.) AB határozat. Доступно на адреси: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A12H0033.AB&txtreferer=A1100162.TV>

- Decision 37/2011. Доступно на адреси: <https://hunconcourt.hu/datasheet/?id=453149EE0E45FFA7C1257ADA0052B459>
- Ergül, O., *Yeni Kurumsalçı Yaklaşımla Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi*, Ankara: Adalet Press, 2007.
- Oder, B. E., *Populism and the Turkish Constitutional Court: the Game Broker, the Populist and the Popular*, VerfBlog, 2017. Доступно на: <https://verfassungsblog.de/populism-and-the-turkish-constitutional-court-the-game-broker-the-populist-and-the-popular/>
- Prendergast, D., *The judicial role in protecting democracy from populism*, German Law Journal 20, 2019.
- [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-ad\(2016\)037-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-ad(2016)037-e)